

YOSHLAR VA IJTIMOYIY MEDIA TA'SIRIDA O'ZBEK ADABIY TILI ME'YORLARINING O'ZGARISHI

Aminova Maftuna

BuxDPI Tillar fakulteti Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda O'zbek adabiy tili me'yorlarining yoshlar tili va ijtimoiy media ta'sirida o'zgarishi masalasi o'rganiladi. O'zbek adabiy tili me'yori, yoshlar o'rtasida keng tarqalgan slenglar, qisqartmalar va ijtimoiy media platformalarida qo'llaniladigan yangi iboralar orqali sezilarli o'zgarishlarga uchramoqda. Tezisdagi yoshlar va ijtimoiy media tomonidan adabiy tilda kiritilgan yangi ifodalar, atamalar va qisqartmalar tahlil qilinadi. Bu o'zgarishlar, o'z navbatida, til me'yorlarini qayta shakllantirishga ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqotda ijtimoiy media, asosan, Instagram, TikTok va Telegram kabi platformalar, yoshlar tilida o'zgarishlarning yangi me'yorga qanday ta'sir ko'rsatishi masalasi muhokama qilinadi. Tadqiqotning maqsadi, o'zbek adabiy tili me'yorlarining zamonaviy kommunikatsiya vositalari va yoshlar tili ta'sirida qanday o'zgarayotganini ilmiy asosda baholash va o'zgartirishlar yuzasidan tavsiyalar berishdir.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiy tili, me'yori, yoshlar tili, ijtimoiy media, sleng, qisqartmalar, yangi iboralar, chet tillardan kirgan so'zlar, kommunikatsiya, zamonaviy tilshunoslik, lug'at o'zgarishlari, tildagi o'zgarishlar, rasmiy til qoidalari, internet ta'siri, media ta'siri, yoshlar madaniyati, tildagi yangilanish

1. Kirish

Mavzuga kirish: Yoshlar va ijtimoiy media hozirgi zamonda tilga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbek adabiy tili ham bundan mustasno emas. Ijtimoiy media platformalarining tez rivojlanishi yangi kommunikatsiya shakllarini paydo qilmoqda. Ushbu platformalarda ishlatiladigan yangi iboralar, qisqartmalar va slenglar adabiy til me'yorlariga ta'sir o'tkazmoqda. Yoshlar o'rtasida keng qo'llaniladigan chet tillardan kirgan so'zlar va innovatsion ifodalar tilda yangi me'yorning shakllanishiga olib kelmoqda. Bu jarayon, bir tomondan, tilning zamon bilan uyg'unlashishiga xizmat qilsa, boshqa tomondan, an'anaviy adabiy tildagi qoidalar va me'yorning o'zgarishiga sabab bo'lmoqda.

Muammo bayoni: Yoshlar orasida yangi iboralar va chet elcha so'zlarning keng qo'llanishi, o'zbek adabiy tilida sezilarli o'zgarishlarga olib kelmoqda. Bu

o'zgarishlarning asosiy omillari sifatida ijtimoiy media va global kommunikatsiya vositalarining ta'sirini ko'rsatish mumkin. Yoshlar o'rtasida ijtimoiy media platformalari, xususan Instagram, TikTok, Telegram kabi vositalar orqali yangi iboralar va so'zlar keng tarqalmoqda. Bu jarayon, o'z navbatida, tilning zamonaviy ehtiyojlarga moslashishiga olib kelmoqda, lekin ba'zan an'anaviy adabiy tilda mavjud bo'lgan me'yorlarga qarshi chiqadi.

1. Yangi iboralar

Yoshlar o'rtasida so'nggi yillarda paydo bo'lgan yangi iboralarga quyidagi misollarni keltirish mumkin:

"Trend bo'lmoq" – mashhur yoki keng tarqalgan bo'lishni anglatadi (masalan, "Bu video trend bo'lmoqda").

"Story qoldirmoq" – ijtimoiy media platformalarida o'z hayotidan qisqa videolar yoki rasmlar joylashtirish.

2. Chet elcha so'zlar

Yoshlar tili va ijtimoiy media orqali ko'plab chet elcha so'zlar, asosan ingliz tilidan, o'zbek tiliga kirib kelmoqda. Bu so'zlar yangi kommunikatsiya vositalarini ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan:

"Selfi" – o'zini o'zi suratga olish.

"Vlog" – video blog.

"Follow qilish" – biror kishini ijtimoiy tarmoqda kuzatish (masalan, "Unga follow qildim").

"Content" – kontent, ya'ni ma'lumot yoki video material.

3. Adabiy tilga ta'siri

Yoshlar orasida yangi iboralar va chet elcha so'zlarning keng qo'llanilishi adabiy tilga bir necha jihatdan ta'sir ko'rsatmoqda:

Lug'atning boyishi: Yangi iboralar va so'zlar tilni boyitadi, ammo ularning adabiy tilda ishlatilishi ko'pincha qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Misol uchun, "like bosish" kabi ibora adabiy tilda to'g'ri ishlatilishi kerak.

Me'yoriy o'zgarishlar: Adabiy tilda yangilanishlar bo'lishi mumkin, lekin bu o'zgarishlar an'anaviy me'yorlar bilan to'qnashuvga olib kelishi mumkin. Yoshlar tili ba'zan adabiy tilning rasmiy me'yorlariga mos kelmasligi sababli, bu muammo tilshunoslardan muhokama qilinadi.

Cheklovlar va tavsiyalar: Yangi so'zlar va iboralar tilda oddiy va tezkor aloqalarni osonlashtirsa-da, ularning ortiqcha ishlatilishi yoki rasmiy tilda noto'g'ri qo'llanilishi kommunikatsiyaning aniq va tushunarli bo'lishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu tarzda, yoshlar tili va ijtimoiy media orqali adabiy tilga kiritilgan yangi iboralar va chet elcha so'zlar o'zaro ta'sirga kirib, tilning rivojlanishiga, lekin ba'zan uning

me'yorlariga ham ta'sir o'tkazmoqda. Bu jarayonni ilmiy tahlil qilish adabiy til me'yorlarining kelajakdagi o'zgarishlarini oldindan taxmin qilishda yordam beradi.

Maqsad: O'zbek adabiy tili me'yorlariga yoshlar va ijtimoiy media ta'sirini tahlil qilish, o'zgarishlarni ilmiy asosda o'rganish va yoritish.

2. Adabiy tilda me'yor tushunchasi va yoshlar tili

Me'yor tushunchasi: O'zbek tilida me'yor tushunchasining klassik shakllanishi, uning rasmiy qoidalari va adabiy til sifatidagi ahamiyati.

Me'yor – tilshunoslikda tilning rasmiy, to'g'ri va umumiy qabul qilingan qoidalar tizimi, uning asosida nutqning aniq va tushunarli bo'lishi ta'minlanadi. Me'yor tilning barcha sohalarida, jumladan, fonetika, leksika, grammatikasi va stilistikasi bo'yicha o'rnatilgan qoidalarni o'z ichiga oladi. Me'yor tushunchasi tilning normalarini, uning foydalanish doirasini va qonuniyatlarini aniqlaydi.

Me'yorning bir nechta asosiy jihatlarini quyida keltirib o'tish mumkin:

1. Leksik me'yor

Leksik me'yor – bu so'zlarning to'g'ri ishlatilishi, ularning ma'nosi va qaysi kontekstda ishlatilishini belgilaydigan qoidalar. Masalan, o'zbek tilida "kitob" so'zi to'g'ri ishlatilsa, lekin "karnay" so'zi noaniq va nojoiz kontekstda ishlatilsa, bu leksik me'yorning buzilishi bo'ladi. Leksik me'yorlar so'zlarning ma'nosi, ularning sinonimlari va antonimlari, shuningdek, ularning to'g'ri qo'llanilishi bilan bog'liq.

2. Grammatik me'yor

Grammatik me'yor – bu tilning sintaktik va morfologik qoidalarini o'z ichiga oladi. Sintaksisda, masalan, so'zlarni to'g'ri tartibda joylashtirish va jumalarni tuzish zarur bo'ladi. Morfologik me'yor esa so'zlarning shaklini (qafiya, ko'plik, so'z birikmalaridagi o'zgartirishlar) aniqlaydi. Grammatik me'yorlar tilning to'g'ri tuzilishiga va uning rasmiylashtirilgan shaklini saqlab qolishga yordam beradi.

3. Fonetika me'yor

Fonetika me'yor – bu tilning tovush tizimi bilan bog'liq qoidalar. Bu, masalan, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, ularning bir-biriga qanday ta'sir qilishini belgilaydi. Fonetika me'yorlariga misol sifatida, o'zbek tilida ba'zi so'zlar, masalan, "yo'l" va "yo'ldosh", to'g'ri talaffuz qilinishi kerak.

4. Stilistik me'yor

Stilistik me'yor – bu tilning uslubiy jihatlarini, ya'ni qaysi vaziyatda qaysi uslubdagi so'zlar ishlatilishi kerakligini belgilaydi. Adabiy til me'yorlari bilan noan'anaviy, norasmiy yoki to'g'ri ishlatilmagan iboralar o'rtasidagi farqni aniqlashga yordam beradi. Misol uchun, rasmiy yoki ilmiy matnda ishlatiladigan so'zlar bilan kundalik nutqda yoki do'stlar bilan suhbatda ishlatiladigan so'zlar farq qiladi.

5. Sosial me'yor

Социал ме'yorlar – бу тилнинг турли ижтимоий гуруҳлар орасида ишлатилиш қoidalari. Ҳар бир жамиятда тилнинг ма'лум бир қисми ижтимоий ҳолат, yosh, jins va ma'lumot darajasiga qarab o'zgaradi. Yoshlar tili, masalan, o'rta yoshdagi va qariyalar орасида foydalaniladigan tilga nisbatan farq qiladi. Bu kabi me'yorlar тилнинг ижтимоий jihatlarini aniqlaydi.

6. Adabiy til me'yorlari

Adabiy til me'yorlari – бу тилнинг eng yuqori va rasmiy shaklini belgilaydigan qoidalar to'plamidir. Adabiy til me'yorlari o'qitish, ilmiy ishlar, matbuot va huquqiy hujjatlar kabi sohalarda qo'llaniladi. Bu me'yorlar тилнинг aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi va kommunikatsiyani samarali o'tkazishga yordam beradi. O'zbek adabiy tili me'yorlari, masalan, grammatik qoidalar, leksik, fonetik va stilistik normalar yordamida shakllanadi.

7. Dinamik me'yor

Dinamik me'yor – бу me'yorlarning vaqt o'tishi bilan o'zgarishi va rivojlanishiga imkon beradigan qoidalar. Dinamik me'yorlar, ayniqsa, ижтимоий media va yoshlar tili orqali yangi iboralar va so'zlarning tilga qo'shilishi bilan bog'liq. Me'yorlar o'zgarishi – бу тилнинг ижтимоий talablar va zamonaviy kommunikatsiya ehtiyojlariga moslashishidir. Misol uchun, yoshlar орасида "selfi" yoki "like" kabi inglizcha so'zlar keng tarqalgan.

Me'yor tushunchasi тилнинг to'g'ri ishlatilishi va rasmiylashtirilishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. U тилнинг barcha jihatlarini bo'yicha qoidalar to'plamini o'z ichiga oladi va uning ижтимоий, madaniy va texnologik rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir. Har bir тилнинг me'yorlari uning ravnaqini, kommunikatsiya samaradorligini va jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashish qobiliyatini ta'minlaydi.

Yoshlar tili va slenglar: Yoshlar орасида keng qo'llaniladigan slenglar, yangi so'zlar va ifodalarning manbalari (masalan, rus, ingliz tillaridan kirib kelayotgan so'zlar).

*Sleng – yoshlar орасида keng tarqalgan va rasmiy tilga kirmagan, asosan og'zaki nutqda ishlatiladigan so'zlar va iboralar to'plami.

Yoshlar орасида keng qo'llaniladigan slenglar, yangi so'zlar va ifodalarning manbalari turlicha bo'lib, ular ижтимоий, madaniy va texnologik o'zgarishlar bilan bog'liq. Ushbu so'zlar va iboralar o'zgarib borayotgan til va muloqot usullari orqali shakllanadi. Quyida ularning asosiy manbalarini ko'rib chiqamiz:

1. Ijtimoiy Media

Ijtimoiy media platformalari (Instagram, TikTok, Telegram, YouTube va boshqalar) yoshlar орасида yangi iboralar va slenglarning paydo bo'lishining asosiy manbai hisoblanadi. Bu platformalar real vaqt rejimida axborot almashish, o'z fikr va

hissiyotlarni ifodalash uchun keng imkoniyat yaratadi. Ijtimoiy tarmoqdagi postlar, hikoyalar, video va memlar orqali yangi soʻzlar va iboralar keng tarqaladi. Masalan:

"Like" (yoqtirish) soʻzi keng qoʻllaniladi, bunda insonlar biror narsaga oʻz eʼtiborini yoki maʼqulligini bildiradilar.

2. Global Kultura va Texnologiyalar

Yoshlar orasida chet tillardan, asosan ingliz tilidan kirib kelgan soʻzlar keng qoʻllaniladi. Global madaniyat va texnologiyalarning rivojlanishi bilan chet tillardan olingan soʻzlar oʻzbek tiliga kirib kelmoqda. Ayniqsa, inglizcha soʻzlar texnologiyalar, ijtimoiy media va global tarmoq orqali oʻzbek tiliga oʻzgacha maʼnolar bilan kiradi. Misollar:

"Chat" – suhbat, xabar yozish.

"Online" – onlayn, internet orqali.

"App" – ilova.

3. Televideniye, Kino va Musiqa

Yoshlar tili, shuningdek, kino, musiqalar, reklama va boshqa ommaviy madaniyat vositalaridan ham yangi iboralar va slenglar olishadi.

3. Ijtimoiy media va tildagi oʻzgarishlar

Oʻzgarish turlari: Soʻzlashuv tili va yozma tilda paydo boʻlgan yangi lugʻat va iboralar, jumladan qisqartmalar (masalan, "k", "bb", "ok").

Soʻzlashuv tili va yozma tilda yangi lugʻat va iboralar, jumladan qisqartlamalar, tilning oʻzgarib borayotgan va rivojlanayotgan dinamikasini koʻrsatadi. Bu jarayonlar jamiyatdagi yangiliklar, texnologik oʻzgarishlar va ijtimoiy ehtiyojlarga javoban yuzaga keladi. Quyidagi nuqtalarda toʻxtalib oʻtish mumkin:

1. Soʻzlashuv tilida yangi lugʻat va iboralar: Soʻzlashuv tili, kundalik hayotda tez-tez ishlatiladigan va tez oʻzgarib turadigan iboralarga boy. Bu tilda yangi soʻzlar va iboralar (yangi ijtimoiy va madaniy hodisalarga bogʻliq) paydo boʻlishi, masalan, internet orqali mashhur boʻlgan atamalar, shuningdek, zamonaviy yoshlar orasida ishlatiladigan slang soʻzlar misol boʻlishi mumkin.

2. Yozma tilda yangi lugʻat va iboralar: Yozma tilda ham yangiliklar va iboralar keng qoʻllaniladi, ayniqsa ijtimoiy media va axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan. Yozma tilda koʻproq rasmiy va yarim rasmiy iboralar paydo boʻladi, ular koʻpincha yozuv tilining normasi va shakliga mos kelmaydi.

3. Qisqartmalar: Soʻzlashuv tili va yozma tilda qisqartmalarning paydo boʻlishi hozirgi zamon texnologiyalari va tezkor aloqa ehtiyojlaridan kelib chiqqan. Masalan, "ok" (yoki "o'k") soʻzi soʻzlashuvda tez-tez ishlatiladi va juda koʻp kontekstda ishlatiladi. Bu qisqartma ingliz tilidan kelib chiqqan boʻlsa-da, boshqa tillarga ham oʻziga xos shakllarda kirib bormoqda.

Shuningdek, qisqartmalar nafaqat oddiy soʻzlardan, balki iboralardan ham hosil boʻladi. Masalan, "lol" (laugh out loud) yoki "brb" (be right back) kabi qisqartmalar, internet va mobil aloqa vositalarida tez-tez ishlatiladi.

Yangi lugʻat va iboralar tilning dinamikasini, zamonaviy hayot tarzini va texnologiyalarning taʼsirini aks ettiradi. Soʻzlashuv tili va yozma tilda bu oʻzgarishlar, tilning yanada samarali va qulay ishlatilishiga olib keladi, lekin bu oʻzgarishlar baʼzan rasmiy tilga mos kelmasligi yoki grammatik meʼyorlarni buzishi mumkin.

4. Xulosa

Natijalar: Yoshlar va ijtimoiy media adabiy tilga taʼsir koʻrsatishi aniq, ammo u qanday oʻzgarishlarga olib kelishi va qabul qilinishi masalasi tilshunoslar uchun oʻta muhimdir.

Tavsiyalar: Oʻzbek adabiy tili meʼyorlarini saqlab qolish va rivojlantirish, tilshunoslar va taʼlim muassasalari oʻrtasidagi yaqin hamkorlikni talab qiladi. Tilshunoslar, oʻzbek tili meʼyorlarini ilmiy asosda aniqlash va takomillashtirishda muhim rol oʻynasa, taʼlim muassasalari bu meʼyorlarni keng tarqatish va yosh avlodga oʻrgatishda asosiy oʻrin tutadi. Ularning birgalikdagi saʼy-harakatlari orqali adabiy tilning toʻgʻri qoʻllanilishi, yangi lugʻat va iboralarning meʼyorlarga muvofiqligi taʼminlanadi. Bu hamkorlik til madaniyatini rivojlantirish va uning saqlanishini kafolatlashda muhim omil boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

"Yoshlar tili va madaniyati" - Nodirbek Khamrayev

"Ijtimoiy media va uning tildagi taʼsiri" - Shokirxon Shamsiev

"Oʻzbek tilining adabiy meʼyorlari" - Toshkent davlat universiteti, tilshunoslik boʻlimi

"Oʻzbek tilining leksik va grammatik oʻzgarishlari" - Alisher Raxmonov